

ДИНАМІКА РОЗВИТКУ ПАМ'ЯТІ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ ЗАСОБАМИ МНЕМОТЕХНІКИ

Сафонова Тетяна Миколаївна

здобувачка вищої освіти магістерського рівня

спеціальність А6 Спеціальна освіта

Житомирський державний університет

імені Івана Франка

м. Житомир, Україна

Постановка проблеми. Розвиток пам'яті в старшому дошкільному віці є передумовою засвоєння мовленнєвого матеріалу, формування зв'язного висловлювання та підготовки до шкільного навчання. У цей період удосконалюються не лише процеси впізнавання й відтворення, а й довільне запам'ятовування, яке поступово набуває опосередкованого характеру [6].

У дітей із порушеннями мовлення виконання мнемічних завдань може ускладнюватися обмеженими можливостями словесного кодування, труднощами утримання послідовності та відтворення інформації. Водночас не кожна неточність усної відповіді свідчить про недостатність пам'яті: фонетичний дефект необхідно відмежовувати від власне мнемічної помилки.

У працях Н. Базими та В. Семенової, О. Белової наголошено на важливості спеціально організованої роботи з вербальною та слухомовленнєвою пам'яттю дітей із мовленнєвими порушеннями [1; 2].

Одним із доступних педагогічних засобів є мнемотехніка – сукупність прийомів кодування інформації через образи, асоціації, умовні символи та послідовності. Її застосування спирається на встановлення змістових зв'язків між словесним матеріалом і наочною опорою.

У теорії подвійного кодування А. Пайвіо описано взаємодію вербальних і невербальних репрезентацій, а А. Патнем проаналізував освітні можливості та обмеження мнемонічних прийомів [7; 8]. Для логопедичної практики перспективним є поетапний перехід від мнемоквадрата до мнемодоріжки й мнемотаблиці [4; 5].

Мета дослідження. Проаналізувати динаміку показників пам'яті дітей старшого дошкільного віку з порушеннями мовлення за результатами апробації комплексу мнемотехнічних прийомів у корекційно-розвитковій роботі вчителя-логопеда.

Матеріали та методи. У дослідженні взяли участь 7 дітей віком 5–6 років, з яких троє мали фонетичні, четверо – фонетико-фонематичні порушення мовлення.

Діти розуміли звернене мовлення та виконували віковідповідні інструкції. Застосовано одноруповий дизайн із повторним вимірюванням за схемою «до – після» без контрольної групи. Дослідження охоплювало констатувальний,

формувальний і контрольний етапи; обстеження й заняття проводили індивідуально.

Для кількісно-якісного оцінювання використано чотири уніфіковані завдання: «Запам'ятай картинку» (відтворення восьми предметних зображень; максимум 8 балів), «Запам'ятай слова» (перша спроба відтворення десяти слів; 10 балів), «Що змінилося?» (виявлення шести змін у зоровій композиції; 6 балів) та «Переказ короткого тексту» (шість змістових одиниць і послідовність подій; 8 балів). Максимальний інтегральний результат становив 32 бали. Діагностичний комплекс розроблено для завдань цього дослідження; він не є стандартизованим психодіагностичним тестом.

Результати констатувального та контрольного етапів зіставляли за однаковими критеріями. Використовували паралельні форми матеріалів, щоб зменшити вплив запам'ятовування конкретних стимулів. Первинні бали переводили у відсотки від максимально можливої оцінки. Для внутрішнього порівняння прийнято робочі рівні: низький – менше 50 %, середній – 50–74 %, високий – 75–100 %. Ці межі не трактували як нормативні для вікової популяції.

Початкові показники пам'яті. На констатувальному етапі середні результати становили 53,6 % за зоровим запам'ятовуванням, 47,1 % за слухомовленнєвим, 54,8 % за зорово-образним та 53,6 % за переказом короткого тексту. Найнижчим виявився показник безпосереднього відтворення словесного ряду. Загальний результат становив 16,57 бала із 32 (51,8 %). За інтегральною оцінкою високий робочий рівень мала 1 дитина (14,3 %), середній – 3 (42,9 %), низький – 3 (42,9 %). Отримані дані слугували підставою для добору змісту корекційно-розвиткових занять.

Зміст апробованої програми. Формувальна робота охоплювала 10 індивідуальних занять тривалістю 20–25 хвилин. Її організовано за принципами доступності, наочності, систематичності, індивідуалізації, послідовного ускладнення завдань і поступового згортання допомоги дорослого. Кожне заняття містило короткий організаційний етап, вправи на запам'ятовування та завершальне завдання на відтворення засвоєного матеріалу.

Важливо, що мнемотехнічні прийоми не використовували ізольовано від мовленнєвої діяльності: зображення слугували опорою для називання, опису, складання речень і переказу.

Поступове зменшення кількості підказок було спрямоване на перехід від відтворення за готовою схемою до більш самостійної організації запам'ятовування. Такий підхід узгоджується з методичними принципами освітньої мнемотехніки та сучасними підходами до формування мовленнєвої компетентності дошкільників [4; 5].

Результати контрольного обстеження. Повторну діагностику проведено за участю тих самих семи дітей. Позитивну зміну балів зафіксовано в усіх учасників за інтегральним показником.

Порівняння результатів кожного діагностичного напрямку представлено в табл. 1.

Таблиця 1. Показники пам'яті дітей до та після корекційно-розвиткової роботи (n = 7)

Діагностичне завдання	До занять, %	Після занять, %
«Запам'ятай картинку» (зорова пам'ять)	53,6	66,1
«Запам'ятай слова» (слухомовленнєва пам'ять)	47,1	64,3
«Що змінилося?» (зорово-образна пам'ять)	54,8	71,4
«Переказ короткого тексту» (словесно-логічна пам'ять)	53,6	67,9
Інтегральний показник (32 бали)	51,8	67,0

Примітка. Відсоткові значення розраховано за індивідуальними балами дітей; округлено до десятих.

Найбільші зміни спостерігалися за завданням «Запам'ятай слова»: середнє виконання зросло з 47,1 % до 64,3 %. За зорово-образним запам'ятовуванням середній результат збільшився з 54,8 % до 71,4 %, за переказом короткого тексту – з 53,6 % до 67,9 %, за завданням «Запам'ятай картинку» – з 53,6 % до 66,1 %. Це свідчить про позитивну динаміку за всіма досліджуваними напрямками, однак не дає підстав автоматично прирівнювати зміни в різних завданнях до приросту єдиної стандартизованої характеристики пам'яті.

Рис. 1. Динаміка середніх показників виконання діагностичних завдань (у % від максимального бала)

Середній інтегральний результат після проведення програми збільшився з 16,57 до 21,43 бала з максимально можливих 32, або з 51,8 % до 67,0 %. Приріст становив 4,86 бала, тобто 15,2 відсоткового пункту. Розподіл за робочими рівнями також змінився: до занять високий, середній і низький рівні мали відповідно 1, 3 і 3 дитини, а після занять – 3, 4 і 0 дітей. Таким чином, діти з нижчими початковими оцінками продемонстрували покращення результатів у межах застосованих діагностичних завдань.

Обговорення результатів. Отримана динаміка узгоджується з припущенням про потенційну користь наочно-символічних опор для організації пригадування. Особливо помітні зміни в слухомовленнєвому завданні можна розглядати в контексті регулярних вправ на поєднання слова з образом, установлення смислових зв'язків і послідовне відтворення.

Практична цінність апробованої системи полягає в чіткій послідовності прийомів: від одиничної наочної підказки – до серії символів, цілісної мнемотаблиці та самостійного добору дитиною опори. Така організація може бути використана в індивідуальній роботі вчителя-логопеда під час розвитку словника, описового мовлення й переказу. Водночас обсяг матеріалу, спосіб

зображення, кількість елементів і рівень допомоги необхідно адаптувати до конкретних мовленнєвих і пізнавальних можливостей дитини.

До обмежень дослідження належать мала вибірка ($n = 7$), відсутність контрольної групи та використання авторського, а не стандартизованого діагностичного комплексу.

Крім того, на результати могли впливати повторне тестування, звикання до процедури, загальний розвиток дитини й інші чинники, не контрольовані в цьому дизайні.

Таким чином, виконаний аналіз доводить, що зафіксований приріст не можна інтерпретувати як доведений причинний ефект мнемотехніки чи узагальнювати на всіх старших дошкільників із мовленнєвими порушеннями.

Висновки. Після десяти індивідуальних занять із послідовним використанням мнемоквадратів, мнемодоріжок і мнемотаблиць середній інтегральний показник підвищився з 51,8 % до 67,0 % (на 15,2 відсоткового пункту). Найвиразніша позитивна динаміка спостерігалася у відтворенні словесного ряду.

Перспективою подальшої роботи є розширення вибірки, залучення контрольної групи, використання валідизованих методик та оцінювання стійкості результатів через певний час після завершення занять.

Список використаних джерел

1. Базима Н. В. Особливості розвитку вербальної пам'яті у дітей з мовленнєвими порушеннями / Н. В. Базима, В. Д. Семенова // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. – 2015. – Вип. 30. – С. 5–11.
2. Белова О. Б. Стан розвитку слухомовленнєвої пам'яті в дітей з логопатологією / О. Б. Белова // Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки). – 2022. – Вип. 20. – С. 5–14. – DOI: 10.32626/2413-2578.2022-20.5-14.
3. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія : навч. посіб. / Т. В. Дуткевич. – Київ : Центр учбової літератури, 2012. – 424 с.
4. Ніколаєску І. О. Мнемотехніка як інноваційний інструмент формування мовленнєвої компетентності дітей старшого дошкільного віку: особливості формувального етапу дослідження / І. О. Ніколаєску, Ю. О. Соловей, В. Г. Бондар // Науковий вісник Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії імені Тараса Шевченка. Серія: Педагогічні науки. – 2025. – Вип. 20. – С. 21–27. – DOI: 10.32782/2410-2075-2025-20.3.
5. Чепурний Г. А. Освітня мнемотехніка : навч.-метод. посіб. / Г. А. Чепурний. – 3-тє вид., оновл. зі змін. та доповн. – Тернопіль : Мандрівець, 2020. – 152 с.
6. Baddeley A. Working memory: theories, models, and controversies / A. Baddeley // Annual Review of Psychology. – 2012. – Vol. 63. – P. 1–29. – DOI: 10.1146/annurev-psych-120710-100422.
7. Paivio A. Mental Representations: A Dual Coding Approach / A. Paivio. – Oxford : Oxford University Press, 1986. – 322 p.
8. Putnam A. L. Mnemonics in education: Current research and applications / A. L. Putnam // Translational Issues in Psychological Science. – 2015. – Vol. 1, No. 2. – P. 130–139. – DOI: 10.1037/tps0000023.